

بررسی عوامل اجتماعی فرهنگی موثر بر پدیده بدحجابی (مطالعه موردی: دانشجویان دختر دانشگاه آزاد تهران شمال)

علیرضا جعفری ساری^۱، عبدالرضا ادهمی^۲

^۱ کارشناس ارشد جامعه شناسی، دانشکده علوم انسانی، گروه علوم اجتماعی.

^۲ استادیار علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی، گروه علوم اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال.

نام نویسنده مسئول:

علیرضا جعفری ساری

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی عوامل اجتماعی و فرهنگی موثر بر پدیده بدحجابی در سال ۱۳۹۳ در دانشگاه آزاد تهران شمال انجام گرفت. جامعه آماری تحقیق شامل ۳۹۷۶ نفر از دانشجویان است که با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۲۷۹ نفر به عنوان حجم نمونه در نظر گرفته شد و به روش نمونه گیری تصادفی در دسترس انتخاب شدند. روش بررسی در این مطالعه، توصیفی و از نوع همبستگی است. داده ها بر اساس پرسش نامه ۳۱ سوالی محقق ساخته و تأیید شده جمع آوری گردید. در این پژوهش، تجزیه و تحلیل داده ها با استفاده از آمار استنباطی و نرم افزار SPSS انجام گردید. برای تحلیل داده ها از آزمون های کلموگروف- اسمیرنوف و ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است. نتایج حاصل از پژوهش نشان می دهد که بین هر یک از عوامل اجتماعی و فرهنگی و پدیده بدحجابی رابطه معناداری وجود دارد. به این معنی که بین متغیرهای مستقل وضعیت اعتقادی، خودنمایی، بی توجهی خانواده، تاثیرپذیری از رسانه و امر به معروف و نهی از منکر و متغیر وابسته پدیده بدحجابی رابطه معناداری حاکم است. با توجه به یافته های پژوهش پیشنهاد می گردد جهت کاهش پدیده بدحجابی و گسترش حجاب اسلامی در جامعه با برنامه ریزی، تدوین و اجرای برنامه های مناسب در خصوص بهبود هر یک عوامل اجتماعی و فرهنگی موثر بر پدیده بدحجابی گام برداریم.

واژگان کلیدی: عوامل اجتماعی و فرهنگی، پدیده بدحجابی، حجاب.

مقدمه

پدیده‌ی حجاب با لایه‌های مختلف فرهنگ، ارتباط تنگاتنگی دارد. دانش، آگاهی و معرفت مبانی‌ای هستند که می‌تواند در درون فرد تبدیل به اعتقاد و باور شود. تا اینجا تحول در حیطه‌ی ذهن اتفاق می‌افتد. بعد از این که تمایل برای انجام رفتاری در درون فرد به وجود آمد، بسته به شرایط محیطی، آن رفتار شکل می‌گیرد و به مرور تثبیت و در وجود فرد نهادینه و به فرهنگ تبدیل می‌شود. بنابراین اگر بخواهیم مقوله‌ی پوشش زن و مرد به خصوص در سنین جوانی در جامعه به فرهنگی ماندگار تبدیل و به صورت ریشه‌ای‌تر حل و فصل شود، به گونه‌ای که با عوامل بیرونی دستخوش تغییر نشود، باید کلید این چالش را در لایه‌های فرهنگی جامعه دنبال کنیم. به عبارت دیگر، هر چند عوامل بیرونی متعدد و متنوعی در بروز این پدیده مؤثرند، اما نهادینه شدن ارزش‌ها و اعتقادات درونی می‌تواند خنثی‌کننده‌ی عوامل بیرونی باشد. پس مشاهده‌ی بدحجابی‌های موجود در جامعه، هر چند با اذعان به این نکته که تعدد این افراد کم است، مؤید این نکته خواهد بود که برآیند عوامل بیرونی و درونی تضعیف باورهای مذهبی و ارزش‌های دینی را نشانه رفته‌اند و بدحجابی یکی از تظاهرات چنین چالشی است. یکی از مهم‌ترین مسائلی که از ضروریات و شعائر اساسی دین مبین اسلام محسوب می‌شود و در روایات مربوط به آخرالزمان چهره بسیار نامطلوبی برای آن ترسیم شده است مساله «حجاب» در جامعه و در میان نامحرمان است و عواقب بسیار وخیمی همچون: ضعف روحیه ایمان و تقوا، شهوت سالاری، تسلط ظالمین بر ممالک اسلامی، کاهش برکات آسمانی، افزایش مرگ‌های ناگهانی و زود هنگام، نبود امنیت لازم برای زنان حتی از دست محارم و پدران و برادران خود و غیره همگی از پیامدهای منفی آن درایات و روایات اسلامی معرفی شده‌اند [۱].

حضرت امیرالمومنین علی علیه السلام: زنان را در حجاب و پوشش نگاه دار زیرا زن گل است (نهج البلاغه، نامه ۳۱). سراسر بدن زن برای مردان جذاب است، خداوند عفاف و حیا را برای زن جزء خصلت وجودی او قرار داده است، حرمت زن اگر همه رضایت بدهند قرآن راضی نیست حق الله است [۲]. با توجه به آیات و روایات مشخص و مستدل اسلامی و دیگر ادیان، ضرورت حجاب بر هیچ شخص و جامعه‌ای پوشیده نیست. با مطالعه آثار تمدن‌های مختلف چنین به نظر می‌رسد که حجاب زنان از عادات قدیمی تمدن‌های بشری بوده است. آن چه مسلم است این است که قبل از اسلام حجاب در جهان وجود داشته است و اسلام مبتکر آن نیست [۲]. حجاب مایه مصونیت و امنیت زن است و زن را از تعرضات مردان هوسران دور نگه می‌دارد و باعث امنیت زن است و باعث تحکیم و استحکام پیوند خانوادگی است. حجاب باعث آرامش روانی و نبودن هیجانات و فشارهای عصبی و روانی ناشی از تحریکات جنسی دمام مردان توسط زن‌های بی حجاب و خودآراست [۳].

با توجه به دلایل گسترده، اهمیت حجاب و داشتن کشوری اسلامی شاهد گسترش شدید پدیده بدحجابی هستیم که حتی دامن خانواده‌های مومن، مذهبی و با اعتقاد را نیز فراگرفته است. این مسئله از آن جایی مهم است که گروهی از به اصطلاح روشنفکران جامعه ما با توجه به پیشرفت‌های صنعتی غرب ضرورت پیشرفته شدن و یا رشد همه جانبه را با بدحجابی رابطه داده‌اند و می‌گویند برای مدرنیته شدن باید راه غربی را در پیش گرفت. در حقیقت آنان دچار اشتباه تحلیلی می‌گردند، زیرا که هر پدیده‌ای از جمله پیشرفت دارای مجموعه عواملی است که برآیند آن‌ها باعث ایجاد آن پدیده می‌گردد. در واقع اگر جوامع غربی دارای پیشرفت هستند به دلیل رهایی از حجاب نیست بلکه تلاش حجاب یک مسئله اساسی و مهم است که با بسیاری از عوامل پیوند خورده است و ما در این پژوهش به بعد اجتماعی - فرهنگی آن خواهیم پرداخت. مساله حجاب از این حیث دارای اهمیت است که نه تنها با نیمی از جمعیت کشور که زنان هستند ارتباط پیدا می‌کند بلکه به ایجاد آرامش در جامعه نیز کمک خواهد کرد، در واقع حجاب علاوه بر ایجاد مصونیت و کمال برای زن کلید تعادل و تمایلات جنسی است که آن را به خانواده و محیط شخصی و خصوصی محدود می‌کند. در نهایت ما در این تحقیق به دنبال واکاوی مسئله بدحجابی و بررسی ابعاد اجتماعی - فرهنگی آن هستیم. میان پوشش و حجاب با فرهنگ رابطه تنگاتنگی برقرار است، اگر در جامعه‌ای پوشش افراد تغییر یابد فرهنگ نیز متحول خواهد شد و تغییر در فرهنگ نیز موجب تغییر پوشش می‌شود [۲].

در اهمیت لباس و پوشش که نماد فرهنگ و هویت ملی است همین بس که اگر فردی بیگانه وارد کشوری شود با دیدن پوشش وی می‌توان دریافت که آن فرد اهل کدام کشور است. حجاب و پوشش اسلامی یکی از برجسته‌ترین ارزش‌های رفتاری شریعت مقدس اسلام درباره قشر زنان است. حجاب یکی از احکام قطعی و مسلم شرعی در فقه اسلامی قلمداد می‌گردد علاوه بر آیات محکم و صریح قرآن کریم، سیره عملی معصومین (علیهم السلام) و روایات متعدد و متواتری که از آن‌ها در این باره وجود دارد، حاکی از اهمیت و اعتبار بالای این موضوع است. هم‌چنین درایات و روایات اسلامی لزوم پوشیدگی زن در برابر مرد تصریح شده ولی در کشور شاهد رشد و گسترش پدیده بدحجابی هستیم [۴].

با توجه به آن که انقلاب اسلامی و نظام جمهوری اسلامی در تمامی مبانی و ارکان ایدئولوژیک و ارزشی خود بر اسلام و اصول متعالی فردی و اجتماعی آن مبتنی است، مقوله حجاب اسلامی در این نظام از جایگاه و منزلت والایی برخوردار است. در سال‌های اخیر عدم رعایت حد نصاب حجاب اسلامی و استفاده از لباس‌ها و پوشش‌های زننده و ناشایست روند شتابان و فزاینده‌ای یافته است و روستا که بی‌حجابی و بدحجابی به عنوان یکی از دغدغه‌های اصلی و با اولویت آسیب‌شناسی فرهنگی جامعه امروز ایران طرح شود. هم‌چنین ظهور و شکل‌گیری برخی از آفت‌ها و آسیب‌های اجتماعی در خصوص مسئله حجاب در جامعه کنونی ایران ضرورت پرداختن به این مسئله را دو چندان نموده

است. هرچند حجاب دارای اهمیت فراوانی است اما به نظر می‌رسد به اندازه قدر و منزلت آن به این مسئله نگریسته نمی‌شود در نتیجه مناسب دیدیم که عوامل اجتماعی و فرهنگی این مسئله را مورد واکاوی و بازبینی مجدد قرار دهیم، در این جا می‌توان بیان داشت با توجه به تغییرات گسترده و لحظه به لحظه جهان پیرامون ما عوامل تاثیرگذار بر روی این پدیده نیز به تبع آن در حال تغییر و تحول است، با این پژوهش می‌توان دریافت که در حال حاضر چه عواملی دارای تاثیرگذاری بیشتری است.

روش شناسی

این مطالعه از نوع توصیفی و کاربردی و از شاخه همبستگی انجام پذیرفت. جامعه آماری این پژوهش شامل تمامی دانشجویان دختر دانشگاه آزاد اسلامی تهران شمال به تعداد ۳۹۷۶ نفر است که برای انتخاب نمونه‌ها از روش نمونه‌گیری تصادفی در دسترس استفاده شد. برای سنجش متغیرها، از پرسشنامه‌های محقق ساخته عوامل اجتماعی و فرهنگی که شامل پنج مولفه وضعیت اعتقادی (۴ سوال)، بی توجهی خانواده (۵ سوال)، رسانه (۵ سوال)، خودنمایی (۴ سوال)، امر به معروف و نهی از منکر (۵ سوال) و متغیر بدحجابی (۵ سوال) با طیف لیکرت پنج نقطه‌ای استفاده گردید. سوال‌های پرسشنامه با چند تن از استادان متخصص کنترل شد. بنابراین پرسشنامه‌های از روایی محتوایی بالایی برخوردار است. ضریب آلفای کرونباخ برای کل پرسشنامه ۰/۹۲ می‌باشد که این حاکی از پایایی مناسب پرسشنامه‌ها می‌باشد. در این تحقیق برای آزمون فرضیه‌های پژوهش، پس از مشخص شدن نرمال بودن داده‌ها، از آزمون ضریب همبستگی پیرسون در نرم افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته های پژوهش

دراین بخش از تجزیه و تحلیل آماری به بررسی چگونگی توزیع نمونه آماری از حیث متغیرهایی چون، سن، مقطع تحصیلی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال پرداخته می‌شود.

جدول ۱. توصیف آماری نمونه

مقطع تحصیلی				سن				ابعاد توصیفی نمونه
کل	دکتری	ارشد	کارشناسی	۲۸ تا ۳۵	۳۶ تا ۴۲	۴۳ تا ۴۹	۵۰ تا ۵۶	
۲۷۹	۳	۲۰	۱۸۳	۳۱	۵۷	۹۱	۳۱	تعداد (نفر)
۱۰۰٪	۱٪	۷٪	۶۵٪	۱۱٪	۲۰٪	۳۲٪	۱۱٪	درصد

با توجه به جدول شماره ۱، توزیع سن و مقطع تحصیلی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال را، نشان می‌دهد که ۳۲/۶ درصد از پاسخ دهندگان در دامنه سنی ۱۹ تا ۲۱ سال قرار دارند. و همچنین ۶۵/۶ درصد از پاسخ دهندگان دارای تحصیلات کارشناسی می‌باشند.

برای بررسی نرمال بودن داده‌های از آزمون کلموگراف - اسمیرنف استفاده گردید.

جدول ۲. آزمون کلموگراف - اسمیرنف

شرح	بد حجابی
تعداد	۲۷۹
پارامترهای نرمال میانگین	۳/۲۶۲
انحراف معیار	۰/۹۰۶
تفاوت‌ها کامل	۰/۰۶۹
مثبت	۰/۰۵۷
منفی	-۰/۰۶۹
کلموگراف اسمیرنف Z	۱/۱۵۵
سطح معنی داری (دو دامنه)	۰/۱۳۹

با توجه به اطلاعات جدول بالا به دلیل این که سطح معنی داری ($0/139$)، بالاتر از $0/05$ است، فرض H_1 یعنی نرمال بودن توزیع پذیرفته می‌شود. بنابراین با توجه نمودار ها و آزمون کلموگراف- اسمیرنف، متغیر وابسته پدیده بدحجابی از توزیع نرمال برخوردار است.

بررسی فرضیه‌های تحقیق

در این قسمت به آزمون فرضیه‌های تحقیق می‌پردازیم. با کمک آزمون آماری همبستگی پیرسون و سطح معنی داری $0/05$ ارتباط بین مولفه های سرمایه فکری و اعتماد سازمانی بر بهره وری منابع انسانی کارکنان مورد بررسی قرار گرفتند. نتایج ضریب همبستگی پیرسون نشان داد که بین تمامی مولفه های سرمایه فکری و اعتماد سازمانی بر بهره وری منابع انسانی ارتباط معنی داری وجود دارد (جدول ۳).

جدول ۳. ارتباط بین عوامل اجتماعی و فرهنگی و پدیده بدحجابی

متغیر پیش بین	متغیر ملاک	ضریب همبستگی پیرسون	ضریب تعیین (R^2)	معنی داری	رد یا تایید فرضیه صفر
عمل خودنمایی	پدیده بدحجابی	$0/514^{**}$	$0/264$	$0/001$	رد فرض صفر
وضعیت اعتقادی		$-0/726^{**}$	$0/527$	$0/001$	رد فرض صفر
عامل تاثیر پذیری از رسانه		$0/519^{**}$	$0/269$	$0/001$	رد فرض صفر
عامل بی توجهی خانواده		$0/595^{**}$	$0/354$	$0/001$	رد فرض صفر
عامل امر به معروف و نهی از منکر		$-0/533^{**}$	$0/284$	$0/001$	رد فرض صفر

** معنی داری در سطح $0/01$

بحث و نتیجه گیری

انسان به طور فطری هنجارطلب است لذا همیشه رفتارهای بهنجار را تایید و تحسین نموده و با رفتارهای ناهنجار به مخالفت و مقابله برمی خیزد. برخی از رفتارهای ناهنجار در سطح اجتماع، ارتباط تنگاتنگی با نظم، امنیت، عفت عمومی و سلامت اخلاقی جامعه دارند که عدم رعایت حجاب شرعی در سطح جامعه (بی حجابی) یکی از مهم ترین این رفتار هاست. پرواضح است که در جامعه معتقد به خدای تبارک و تعالی، حجاب (پوشش اسلامی) یک رفتار بهنجار و پسندیده است که مورد تایید و تحسین انسان های نیک سرشت و پاک ضمیر است و رعایت آن یکی از ضروریات دین و از حقوق مسلم جامعه اسلامی است، رعایت حجاب اسلامی و عفاف دارای آثار مثبت و درخشان فردی و اجتماعی است. و در مقابل، عدم رعایت حجاب شرعی (بی حجابی) یک رفتار ناهنجار و ناپسند است که انسان های پاک ضمیر آن را مذموم شمرده و در عوض انسان های گمراه آن را پذیرفته اند و حتی ترویج می نمایند. بدیهی است که بی حجابی دارای تبعات و آثار منفی فردی و اجتماعی بی شماری است که در بعضی موارد غیر قابل جبران است [۲].

بنابراین در این تحقیق سعی شد تا عوامل اجتماعی و فرهنگی موثر بر پدیده بدحجابی مورد بررسی قرار گیرد. نتایج حاصل از بررسی فرضیه اول نشان می دهد که بین خودنمایی و پدیده بدحجابی رابطه معناداری وجود دارد. به بیان دیگر با افزایش تمایل به خودنمایی میزان پدیده بدحجابی بیشتر خواهد شد. در تحقیقات پیشین نیز از جمله تحقیق خانم فاطمه مجیدی تاثیر خودنمایی در انتخاب پوشش های نامناسب، به اثبات رسیده است [۴].

نتایج حاصل از بررسی فرضیه دوم نشان می دهد بین وضعیت اعتقادی و پدیده بدحجابی رابطه معنادار و معکوسی وجود دارد. به عبارت دیگر می توان چنین عنوان کرد که با کاهش سطح وضعیت اعتقادی پدیده بدحجابی افزایش خواهد یافت. در تحقیقات پیشین نیز از جمله تحقیق خانم فاطمه مجیدی تاثیر وضعیت اعتقادی در انتخاب پوشش های نامناسب، به اثبات رسیده است [۴]. هم چنین نتایج تحقیق نجف آبادی نیز نشان می دهد که با افزایش شناخت و آگاهی به احکام دینی نگرش دختران نسبت به حجاب افزایش می یابد [۵].

نتایج حاصل از بررسی فرضیه سوم نشان می دهد، بین تاثیرپذیری از رسانه و پدیده بدحجابی رابطه معناداری وجود دارد. یعنی بین این دو متغیر رابطه معناداری وجود دارد. به بیان دیگر افزایش تاثیرپذیری از رسانه ها باعث افزایش میزان پدیده بدحجابی خواهد شد.

نتایج حاصل از بررسی فرضیه چهارم نشان می دهد، بین بی توجهی خانواده و پدیده بدحجابی رابطه معناداری وجود دارد. بنابراین می توان این گونه نتیجه گرفت که با افزایش بی توجهی خانواده ها به فرزندانشان و نادیده گرفتن آن ها پدیده بدحجابی افزایش خواهد یافت. هم چنین در تحقیق احمدی و همکاران نیز میزان پایبندی به حجاب با ویژگی های جمعیت شناختی (روابط خانوادگی و میزان کنترل والدین) بر اساس آزمون تحلیل واریانس یک طرفه رابطه معناداری داشت [۱].

نتایج حاصل از بررسی فرضیه پنجم نشان می دهد، بین امر به معروف و نهی از منکر و پدیده بدحجابی رابطه معنادار وجود دارد. به عبارت دیگر افزایش انجام فریضه امر به معروف و نهی از منکر منجر به کاهش پدیده بدحجابی خواهد شد و برعکس کاهش انجام این فریضه باعث افزایش پدیده بدحجابی خواهد شد.

پیشنهادهای محقق

۱. برگزاری کلاسهای اعتقادی با حضور اساتید مجرب و مورد درخواست دانشجویان و سپس اجرای مسابقات پیرامون این دروس اعتقادی به منظور جهت دهی افکار نسل جوان.
۲. تهیه بروشورهایی از طریق مشاورین خانواده، در زمینه آگاهی دادن به خانواده ها.
۳. تهیه و نصب بلبوردهای تبلیغاتی جذاب و زیبا همراه با جملات و تصاویر مناسب در خصوص موضوع حجاب یا اثرات و عواقب بدحجابی در اماکن عمومی مانند سالن های انتظار فرودگاه ها، راه آهن، میادین و ...
۴. برگزاری محافل و مراسم مخصوص بانوان که بتوانند با پوشش های دلخواه خود حاضر شوند.
۵. ارائه الگوی سبک زندگی اسلامی و ایرانی در برنامه های مختلف صدا و سیما

منابع و مراجع

- [۱] احمدی، خ.، بیگدلی، ز.، مرادی، آ. و سید اسماعیلی، ف. (۱۳۸۹). رابطه اعتقاد به حجاب و آسیب‌پذیری فردی، خانوادگی و اجتماعی، نشریه علوم رفتاری، سال چهارم، شماره ۲.
- [۲] نظیفی، ع.، جمشیدیها، غ.، و کرمی، ت. (۱۳۸۹). آسیب‌شناسی فلسفه قانونی "حجاب"، تهران، انتشارات دادگستر.
- [۳] مطهری، م.، ۱۳۷۹، مسأله حجاب، تهران، صدرا.
- [۴] مجیدی، ف. (۱۳۸۸). علل پوشش نامناسب دختران، پایان‌نامه کارشناسی، دانشگاه پیام‌نور پاکدشت.
- [۵] نجف‌آبادی، م. (۱۳۹۰). بررسی علل بدحجابی در دختران مراکز پیش دانشگاهی شهر کرمان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید باهنر کرمان.